

תורת הקורא

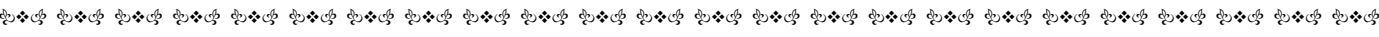
הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובידורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסכת

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. מייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

גליון מס' 129 פרשת וארא

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה. תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור. © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

וקהת. ומאת. ושמעו. ויצהר. אלקזר. צבאתם. צבאתי. ויהי. היאר. ביאר. ונלאו. ולעיני. ויבאש. שבעת. ובמשארוותיך. ובבעמך. היארים. ולאחרן. ויצעק. ותבאש. נשאר. הראתך. גבעל.

ו' י"ב: הן - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שלא ישמע שקורא אין באל"ף. וכן הוא להלן.

ו' ט"ז: גרשון - הרי"ש בשווא נע.

ו' כ"ד: אסיר - האל"ף בפתח, והסמ"ך בדגש. ואין לקרוא אסיר בקמץ ורפה*.

ו' אביאסף - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף ביו"ד שלפניה ולקרוא ואביסף.

ו' כ"ה: אתפינחס - הנו"ן בשווא נע.

הלויים - הלמ"ד רפה, והשווא נח"י.

ו' כ"ז: המדברים - המ"ם רפה, ובשווא נח"י.

ז' א': יהיה - יש לבטא את הה"א בשווא נח"י. ולא להבליעה ולקרוא ייה, או לקרוא יהיה בחיריק הה"א. וכן הוא להלן. וכן הוא להלן בתיבות: יהיו. נהפך. ויהיו. מהית.

דיוקים ודקדוקים

ו' ג': נודעתי - העי"ן בשווא נח, ואין להבליעה ולקרוא נודתי, או לקרוא נודעתי בפתח העי"ן. וכן הוא להלן ה': שמעתי. ולהלן ח' ד': העתירו. ולהלן ח' ה': אעתיר. ולהלן ח' כ"ה: והעתירתי. ולהלן ח' כ"ו: ויעתר. ולהלן ט' ט': אבעבעת. ולהלן ט' ל': ידעתי.

ו' ו': והוצאתי, והעלתי, ונאלתי - הטעם מלרע בתי"ו. וכן הוא להלן ז': ולקחתי, ולהלן ח': והבאתי.

מעבדתם - הדלי"ת בקמץ, והוא לשון יחיד. ויש להזהר שלא ישמע שקורא מעבדתם בחולם, שהוא שינוי משמעות ללשון רבים.

ו' ז': לא-להים - האל"ף לא נשמעת, ונקרא ללהים*.

ו' ח': וליעקב - הוי"ו במתג, והלמ"ד שאחריו בשווא נח"י. וכן הוא להלן ז' כ"ט, ח' י"ז: ובעמך. ולהלן ח' ד', ח' כ"א, ט' כ"ז: ולאחרן. ולהלן ח' ה': ולעמך.

ו' י': אלפרעה - הרי"ש בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא פרה. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: שמעון.

* הכלל הוא, שבשם אדנות ואלקות, אם באה לפנייה אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפנייה אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמאריך מעט את תנועת הפתח או הצירי, ועל ידי זה מתארכת התנועה ונשמע כעין אל"ף (וסמך, מש"ה מוציא וכל"ב מכניס).

² ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ח'.

³ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מלך במקום מלאך, שמוך במקום שמעון, וינג במקום וינהג). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה.

וכבר הזהיר על זה ביסוד ושוורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

⁴ עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא (וכ"כ מנחת ש"י במדבר א' ג', ח' ו'), ומוכח שהלמ"ד שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רוח"ה, עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה'). וכן כתב להדיא ר"י חיוג' (שלשה ספרי דקדוק, עמ' 130), שהלמ"ד שבתבות הלויים בשווא נח. ובסידור ר' שבתי סופר (תפילת שבת, משנת השיר שהלויים היו אומרים) כתב שהלמ"ד בשווא נע, ואף כתב שמהרש"ל בסידורו ניקד את הלמ"ד בחטף פתח, דהיינו שהבין ג"כ שהשווא נע. וכנראה מכיון שבספריהם היה מתג, לא חילקו, והסיקו מכך שהשווא נע.

¹ עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה. ואע"פ שכאן מופיע מתג לפני המ"ם, תיבת 'המדברים' מופיעה במסורה המונה את היוצאים מן הכלל שנקראים בשווא נח למרות המתג.

אך כיון שתיבה זו כתובה פעמיים במקרא (כאן, ובדברי הימים ב' ל"ג י"ח), והמסורה מונה רק אחד מהם ביוצאים מן הכלל שהשווא נח, ואילו במקום השני השווא נע כדנינו, ובחלק ממקורות המסורה משמע שכאן השווא נח (שכתוב ברשימת היוצאים מן הכלל "הם המדברים"), ובחלקם משמע שבדברי הימים השווא נח, וממילא כאן השווא נע (שכתוב ביוצאים מן הכלל "ויתר דברי מנשה", והוא הפסוק בדברי הימים), יש מקום להסתפק היכן השווא נח, והיכן נע.

וכיון שבכל כתבי היד המ"ם מנוקדת כאן בשווא לבד, ולא בחטף פתח, נראה שכאן השווא נח, ובדברי הימים נע. וכן מוכח מתר ארס צובה בו מנוקדת המ"ם בדברי הימים בחטף פתח, ומוכח ששם השווא נע, וכאן השווא נח.

¹ והוא נהגה כמו מפיך ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: עמה, אתה, וכדומה. וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיך ה"א. ויש הטועים לחשוב שמפיך הוא דוקא הנקודה הבאה באת ה"א שבסוף תיבה, אך באמת מפיך פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ודלא כמו במילה פדחצור (במדבר א' י'), וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיך באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת יתה), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפיך. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסופן בפתח גנובה ובמפיך יחד, כגון: גבה, יציה, ואם היו מנקדים בשווא ולא בנקודת המפיך, היה צורך לנקד בניקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וממילא היות שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון המפיך שבסוף תיבה משווא לנקודה בתוך האות.

ט' כ"ט: אַתְּ הָעִיר - יש להקפיד על הגייה נכונה של ה"א, שלא ישמע שקורא אָעיר באל"ף.
 לָא יְהִי־עוֹד - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים לא־יְהִי עוֹד.
 ט' ל': תִּירָאוֹן - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא תִּירָאוֹן בשווא נח, משנה משמעות ללשון ראייה.
 מַפְנִי - הפ"א בדגש, והשווא נע.

מעבדיו ומעמו, בעוד שפירושו שיסור מחר גם מפרעה וגם מעבדיו ומעמו.
 ח' כ"ח: גַם בַּפְּעַם הָזֵאת - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים גַם־בַּפְּעַם הָזֵאת.
 ט' ב': מַחְזִיק בָּם - הטעם מלרע בזי"ן.
 ט' ד': מִכָּל־לִבִּי יִשְׁרָאֵל - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים מִכָּל־לִבִּי־יִשְׁרָאֵל.
 ט' ו': מִמְּחֻלָּת - יש אומרים שהמ"ם בקמץ קטן¹¹, ויש אומרים שהמ"ם בקמץ גדול¹².
 ט' ז': עַד־אֶחָד - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים עַד אֶחָד.
 ט' ט': עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים עַל־כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
 ט' י"ד': אֶת־כָּל־מַגְפְּתֵי - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶת־כָּל מַגְפְּתֵי.
 ט' ט"ו: עֵתָהּ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֶתָהּ באל"ף¹³. וכן הוא להלן.
 ט' ט"ז: הַעֲמִדְתִּיךָ - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע¹⁴, למרות הקושי¹⁵. ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא הַעֲמִדְתִּיךָ. או לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא הַעֲמִדְתִּיךָ. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקרוא בשווא נע.
 ט' י"ז: עוֹדֶךָ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אוֹדֶךָ באל"ף¹⁶.
 שְׁלָחִם - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.
 ט' י"ח: הַנִּסְדָּה - הה"א לא נשמעת, ונקרא הַנִּסְדָּה¹⁷.
 ט' י"ט: עֲלֵהֶם - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֲלֵיהֶם באל"ף¹⁸.
 ט' כ"ג: וַיֵּי - האל"ף לא נשמעת, ונקרא וַדְּנִי¹⁹.
 ט' כ"ח: וַאֲשַׁלְּחָה - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

וכתב בערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ד, סימן ס"א סעיף ח'), שאע"פ שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, בכל זאת בקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה.
 וכל זה במקום שלא משתנה המשמעות, אך במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות, ראוי מאד להקפיד ולדקדק להגות כראוי.
 כא ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.
 כב הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).
 כג וכתב רד"ק (יחזקאל ט"ו מ"ג, מכלול כ"ו ע"ב) שהה"א היתה ראויה להיות במפיק, אלא שנחה כמו שמצאנו פעמים נוספות שראוי להיות במפיק ונשמט המפיק (כגון: ותחמקה בחקר ובנפת, שמות ב' ג'. ועוד). וכן כתב כאן יהב"י הנקדן בעין הקורא. ולפי זה הקורא כאן 'הַנִּסְדָּה' במפיק, לא שינה משמעות.

¹¹ שדרך האות הקודמת לחטף, להינקד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.
¹² ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (מפתחת), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.
¹³ כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.
¹⁴ כתב בשו"ע (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב) שאין למנות כשליח ציבור מי שקורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף.
¹⁵ ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.
¹⁶ אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

חילופי נוסחאות

ז' ז': וְאֶהְיֶה / (וְאֶהְיֶה)

האל"ף ללא מונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ה ס"ז ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: קסטו, קורן, ברויאר.

האל"ף במונח – בכתבי היד: ס"ו ס"ח ס"י, א"א א"ב א"ה א"ח א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג.¹²

ז' י': וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן / (וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן)

במונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג,¹³ קסטו, ברויאר.

במקף – בכתבי היד: ס"ה ס"ז ס"ח ס"י, א"א א"ב א"ה א"י א"ז א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה¹⁴, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.¹⁵

ז' כ': וַיִּקְרָאוּ / (וַיִּקְרָאוּ)

הה"א במרכא – בדפוס: ברויאר. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים¹⁶.

הה"א במתג – בדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסטו, קורן.

ט' ו': מִמְחֶרֶת / (מִמְחֶרֶת)

מ"ם שניה ללא מונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, לטריס, קסטו, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שיל.¹⁷

מ"ם שניה במונח – בכתבי היד: א"א א"ח א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ט' כ"ג: וַתִּהְלַךְ אֵשׁ / (וַתִּהְלַךְ אֵשׁ)

במרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, קסטו, ברויאר.

במקף – בכתבי היד: ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י, א"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"י, א"א א"ב א"ד א"ה א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

¹² ע"פ כללי הטעמים, כאשר בא תביר ללא טעם משרת לפניו, ויש עמו בתיבתו מקום הראוי למתג, ובין מקום המתג לתביר יש שווא בלבד, יבוא מרכא במקום הראוי למתג (כלל זה מובא בדקדוקי הטעמים, סעיף 20. רבינו תם, שיר אלוקים י' מגן על כללי הטעמים. רד"ק, עט סופר ל"א ע"ב. טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, פרק לדבר על י"ב טעם, שער התבירה. ר' משה הנקדן, דרכי הנקוד והנגינות, שער הנגינות, טעם תבירה. ובעוד מוקדקים).

ובכתבי היד אכן מוטעם במקומות אלו במרכא, כראוי ע"פ כללי הטעמים, אך מחמת שבכתבי היד יש דמיון רב בין מרכא למתג וההבדל ביניהם כמעט ואינו מורגש, טעו מדפיסים רבים והדפיסו במתג במקום במרכא (ובדפוסים ההבדל ביניהם ניכר, שמתג הוא קו ישר, ומרכא הוא קו מעוגל נוטה לשמאל).

ורו"ה הביא כלל זה בספרו משפטי הטעמים (דף כ"ו ע"ב), אך למרות זאת בחומשים שהדפיס הטעמים בדרך כלל במתג ולא במרכא, כמקובל בדפוסים שלפניו.

לענין מעשה, כיון שכלל זה ברור ומוסכם, ואף בכתבי היד הטעמים כן, ומקור ההטעמה במתג בטעות בלבד, אין ספק שיש להטעים במרכא ולא במתג. ואכן בתנ"ך ברויאר הדפיס בכל מקומות אלו במרכא ולא במתג.

¹³ וכך בכתר ארם צובה עצמו במקומות שנשתמר (כגון: שופטים ו' ל"ח) מוטעם מִמְחֶרֶת בוקף ללא מונח.

¹⁴ וכתבו כן אף במקומות נוספים בהם מופיעה תיבה זו ומוטעמת בוקף קטן (בראשית י"ט ל"ח, שמות ל"ב ו', שם ל"ב ל', במדבר י"ד ו').

¹⁵ לגבי מונח הבא בתיבה המוטעמת בוקף קטן, הכלל הוא שאם יש בתיבה מקום הראוי למתג, שלא באות הראשונה, יבוא מונח תמורת המתג, אך כאשר הזקף בא אחר חטף, והתנועה הראויה למתג היא לפני החטף, ומנוקדת בניקוד החטף, לא יבוא מונח במקום המתג (טעמי המקרא לר"מ ברויאר, עמ' 101-102).

¹⁶ ובגליון ציין שיש ספרים המטעמים וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן במקף.

¹⁷ בספרו משפטי הטעמים (דף ס"ג ע"א) הביא רוו"ה בשם יהב"י (עין הקורא בראשית מ"ב ב'), שכל וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן מוקף חוק ולא יעבור. וכתב על זה רוו"ה שכל ספרינו מסכימים לזה בכל המקומות, חוץ מכאן שבספרינו הוא במונח, ואכן יהב"י כתב כאן בעין הקורא שגם כאן בספרי ספרד הזקנים הוא במקף. עכ"ד. ויש להעיר על דבריו, שיש מקום נוסף שספרינו אינם מסכימים לזה, והוא ביהושע י' כ"ג, שגם שם אינו מוקף (ואף בתנ"ך קורן שהטעמים כאן במקף בעקבות רוו"ה, הטעמים שם במונח כשאר הספרים), וכנראה שבספרים שהיו לפני יהב"י אכן היה מוקף גם שם.

ולדידן יוצא שמתוך ט"ו פעמים בתנ"ך בהן כתוב הצירוף וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן, י"ג מוקפים, ובשני מקומות תיבת וַיַּעֲשֵׂוּ מוטעמת ואינה מוקפת, ובשני מקומות אלו ההטעמה היא בוקף קטן. וניתן לנסח כלל שכל וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן מוקף, למעט כאשר מוטעם בוקף, שאז אינו מוקף אלא מוטעם במונח.

¹⁸ בכתב היד ס"ט מוטעם וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן במונח ומקף יחד, וכנראה הוטעם כן כדי לרמז על מחלוקת הספרים.